

СЬОГОДЕННЯ УКРАЇНЦІВ ЗАХІДНОЇ СЛАВОНІЇ І МОСЛАВІНИ

(До 100-річчя переселення українців до Хорватії)

Вступ

Коли говоримо про західну Славонію і Мославину, то маємо на увазі простір Республіки Хорватії обмежений приблизно так: на заході містом Іваніч Град, на півночі горами Білогора і Псунь, на сході містом Нова Градишка і на південі рікою Сава. Це є також територія сучасної парафії Липовляни.

Мірко Федак, голова товариства “Карпати” і о. Ярослав Лещишин, перший з лива, на “Круглому столу” в Липовлянах

Очевидно, такий великий простір може охоплювати одна парафія тільки тоді, коли є велика дисперсія вірних, що й відноситься до вірних грекокатоликів українців, або вірних українського походження. Осередком парафії на цих просторах вже від 1909 року є селище Липовляни. Воно є

комунікаційним і географічним центром цього простору, але ж воно є осередком парафії передовсім тому, що тут є найбільша концентрація переселених українців.

Про саму тему переселення: місцевості, причини, заснування парафії й історію перших 50 літ вже докладно сказано в різних довідках о. Романа Мизя. Моя ж тема повинна окреслити сучасний період, а в історичних науках сучасність звичайно означає останніх 50 літ. Отже, скажу дещо про час приблизно від закінчення Другої світової війни по сьогодні.

Роки 1945 - 2000.

Друга світова війна різко відображається на житті українців тодішньої Югославії. Через войовничий і жорстокий націоналізм балканських народів українці страждають надпересічно. Це зокрема відноситься до українців в Боснії, які більшістю живуть між православними сербами. Вони ж просто не можуть знести українців у своєму оточенні, бо вони грекокатолики - а це загроза їхньому часто викривленому поняттю православ'я.

З цієї причини деякі наші, вже добре влаштовані парафії в Боснії як: Камениця, Стара Дуброва, Липиниця, завмирають. Більшість людей з цих, ічислені вірні з других парафій, покидають свої невеличкі посілости (недавні корчунки) і шукають кращої долі в багатших північних краях Югославії. Це передовсім Бачка, але також і Славонія в Хорватії. До Липовлян кінцем 40-их, в 50-их та 60-их роках приїжджають (краще сказати ре-емігрують= наші українці - галичани, які є вже другим поколінням українців з Боснії. У них є добре розвинена національна і релігійна свідомість, бо треба мати на увазі, що наші села по Боснії мали свою загальну національну, соціальну і побутову фізіономію, на відміну від інших сіл, де наші люди були меншістю в даних середовищах. Це все посилювалось і живими зв'язками з довоєною Західною Україною та наполегливою просвітницькою працею наших священників, які самі були вихованцями Української Богословської Академії в Львові.

В Боснії, може й через загальну відсталість від європейських трендів корінних босняків, навіть по сьогодні процес асиміляції серед українців не такий сильний, як в інших наших парафіях. Тому то ця хвиля ново-прибулих боснійських українців значно пожвавлює релігійно-національне життя українців в нових середовищах - так воно і в Липовлянах.

Липовляни ж на той час з Другої світової війни виходять позначені усташким (хорватські квіслінги) мордуванням і вбивством 260 мужчин - з них 70-т українців, які більшістю постраждали в горезвісному концта-

борі Ясеновац. Майже кожна родина українців в Липовлянах і в Новій Субоцкі обезголовленого виживання. Та наші українці - лемки і галичани разом - ще цілком не зламані, а навпаки це навіть посилює їхню національну і релігійну свідомість. Повоєнні роки, хоч в нестачах і біді, позначаються великим ентузіазмом у відбудові і господарським розвитком в Липовлянах як і взагалі у бувшій Югославії, яка відрізняється своїм гуманним лицем від інших країн реального соціалізму.

Шукаючи праці, кращої долі, але і вже оформленого українського середовища, до Липовлян в тих роках прибуло 20-ро родин. Нижче подаю назви парафій, з яких вони прибули, і прізвища тих родин.

Камениця: Бурда, Гнатюк, Карпа, Костецкий, Лагудза, Литвинчук, Овад і Семенюк.

Прнявор: Герич, Каган, Псальмістер і Сікорський.

Дев'ятина: Воринський, Головчук і Костюк.

Лишня: Ласик.

Липиниця: Холод.

Церовляни: Бойко.

Ці всі родини приходять часто без жодного маєтку і стають до праці по лісах, чи цигольнях, наймаються в тутешніх господарів тощо, але вони є всі українофонні (південо-західний український діалект) і виразно релігійні. Добре и скоро інтегруються до парафіяльного і суспільного життя з домашніми українцями. Сьогодні ж, ці родини надають переважний тон церковному і культурному життю українців в Липовлянах. Подяка за успішне переселення і влаштування цих людей належиться передовсім о. Богдану Мизю - тодішньому завідателю парафії та його наступникам. Тому нижче скажу кілька слів і про душпастирів цього часу.

Душпастирі в останніх 50 літ

Стрижневу ролью в зберіганню не тільки релігійної, але і національної свідомості українців в Липовлянах виконує парафія зі своїми завідателями - парохами. Вважаю, що щастям українців на цих просторах є майже виключна приналежність до Грекокатолицької Церкви, яка своїми богословсько - обрядовими відмінностями є ототожнюючим чинником, як в римокатолицьких, так і в православних середовищах. Адже, недільний спів св. Літургії, чи на пр. різдвяні і великодні звичаї, це появи не тільки релігійного життя, але і фольклорно-побутового. Тим більше коли в Липовлянах парафія аж до 1992 року є одиноким носієм і національного життя, а священики своєю грамотністю в сільському оточенні є також і учителями мови і культури.

Отже, у воєнні роки завідателем парафії є о. Богдан Мизь з 1933-1958 року. Як молодий отець він прибуває з родиною до Липовлян і з повним запалом кидається до праці - передовсім на духовному і національному ґрунті.

Його наступником в Липовлянах є його син о. Роман Мизь від 1958-1968. Оба вони, певний час і паралельно, як батько і син, успішно намагаються консолідувати парафію після воєної трагедії.

В періоді від 1968-1972 року часто змінюються такі душпастирі: о. Йоаким Гербут (пізніше Владика в Македонії), о. Стефан Матус, який незабаром помирає на парафії, та о. Любомир Семан від 1969-1972.

Диточки, члени українського товариства "Карпати" виступають в Липовлянах

Від 1972 - 1980 року парафію завідує о. Адам Гнатюк, служба якого відзначається вдалим ремонтом церковного даху в 1975 році.

Від 1980 - 1986 о. Фелікс Біленький, хоч вже похилого віку, успішно завідує парафією; розбирає старий та підготовляє будову нового парафіяльного дому.

З 1986 р. по сьогодні завідателем парафії є о. Ярослав Лещинин, про успішність якого хай судять наступники. Треба хіба згадати, що в цьому періоді, завдяки ангажованості всіх вірних, успішно виконано спорудження нового парафіяльного дому - приходства, чия посвята відбулася ювілейного 1988 року з нагоди Хрещення України, а 1997 року зроб-

лено зовнішній ремонт церковного будинку.

Сучасний стан українців в парафії Липовляни

Зараз в Липовлянах і околиці проживає приблизно 400 українців, або громадян українського походження. За статистичними даними парафії з минулого року спільнота налічує 380 вірних, або 136 домів а саме: Липовляни 96, Нова Субоцка 17, Новска 15, Кутина 4, Брестача 2 і Липік 2.

Сьогодні українців в Липовлянах, як і інших громадян Хорватії, відзначається подоланням наслідків недавньої короткої, але жорстокої, вітчизняної війни. Великих людських, чи матеріальних втрат, в порівнянні з іншими нашими парафіями - на щастя - не було (один загиблий, кілька ранених, декілька зруйнованих і пошкоджених домів).

З грудня 1992 року в Липовлянах діє Культурно-просвітнє товариство українців Карпати і це є, гадаю, новий момент у поживленні суспільного і культурного життя. З ініціативи самих липовлянців і о. Ярослава Лещина, та за підтримкою нашого Союзу Русинів і Українців РХ засновано цей самодіяльний гурток, який у своїй короткій історії вже показав значні плоди і успіхи своєї діяльності. В приміщеннях адаптованого старого парафіяльного дому гуртуються люди і молодь, відбуваються проби і репетиції. А при основній школі Йосип Козарац є відділ дітей, що вивчають українську мову від 1993 року. Здається, що тільки успішна співпраця парафії і товариства гарантує і подальший розвиток і збереження культурного, релігійного і національного життя українців в Липовлянах. Більша ангажованість парафіян в товаристві і членів товариства в парафії є на взаємну користь.

Перспективи

Говорити про перспективи нацменшості означає говорити про асиміляційні процеси. Вони, хоч неминучі, але ще не взяли кінцевого і нищого розмаху. Здається, що хто збериг свою національну ідентичність одне століття, той призначений не на загибелю, а на тривання. З того огляду можемо брати чудовий приклад від наших однонаціональних братів і сестер закарпатців - русинів, які ось вже понад два століття успішно зберігають і плекають свій український діалект і культуру.

Сьогодні в Липовлянах може всього 20% українців користуються у побуті українською мовою. Мішані подружжя з оточуючою більшістю роблять так, що для багатьох ця мова більше не рідна. Хоч втрата рідної

мови не завжди є синонімом асиміляції (є і в Україні на пр. русофонні українці), однак, її збереженням цього нашого Союзу, Церкви, але і рідної, материкової України, бо ми вже, Богу дякувати, не є бездержавний народ.

Європейська спрямованість наших держав, України і Хорватії, щодо збереження і законного забезпечення нацменшостей дає нове століття нашої національної самобутності буде кращим. В умовах електроніки і сучасних комунікацій Україна вже не така далека, як для минулого покоління. Де-не-де з'являються і новоприбулі українці з України. Вважаю, що вони мають бути дорогоцінним освіженням нашого життя - отим живучим зв'язком з Україною. Наше ж завдання інтегрувати їх до наших громадський і церковних спільнот.

Отже, перспективи нашої нацменшості є, хоч численністю ми одна з найменших нацменшостей в Хорватії (мала грудка - самий сир , кажуть лемки). Нам треба ще краще організуватися і вкладати багато, багато ентузіазму і добровільної праці на культурному, просвітницькому чи релігійному плані. Щастя нам Боже!

Література:

1. Парафіяльна хроніка Липовлян
2. Ювілейний шематизм Крижевської Епархії, Загреб 1962
3. о. Роман Мизь, Поселення українців до Липовлян і Нової Субоцьки, Думки з Дунаю, т.3, Загреб-Вуковар 2000.
о. Ярослав Лещинин
Липовляни, серпень 2000.

Українське
народне вбрання

Павло Головчук

До 100-річчя української греко-католицької парохії в Дев'ятині (Боснія)

Ім'я села Дев'ятини, що знаходиться в Північній Боснії, сьогодні відоме на всіх континентах світу. Поширили його, насамперед, колишні жителі села, які нужденні і розчаровані порядками різних властей над цим сплюндрованим краєм, утікали світ за очі у пошуку щоденного куска хліба, у домаганні справедливого права сказати ким вони є, щоб нарешті було визнано їхню прадідівську віру.

Ім'я села Дев'ятини поширили на весь світ і ті, що приходили до цього села, до української парохії, в якій вже понад сто років ще не забуто рідної мови, яка не піддалась асиміляції. Саме ця парохія добре відома своїм релігійним життям, яке дало своїй громаді в колишній Югославії та в українській діаспорі добрий десяток ревних священиків, кілька десятків сестер-монахинь, чимало громадських і культурних діячів.

До цього скромного ювілею - 100-річчя парохії в Дев'ятині, бажаю прилучитись і я цією довідкою, в якій постараюсь хронологічно розглянути історію парохії в перших 50-х роках її існування, тобто від 1900 до початку 1950-х років 20-го століття.

Про часи поселення українців у Боснії, рівнож і у селі Дев'ятині, дотепер написано чимало праць, як і про церковне життя наших людей. Тому в моїй скромній праці приділяно більше уваги подіям, які досі ще не були опубліковані, так як не було для цього підходящих умов. Найголовніше джерело довідки - це спомини мого батька Андрія Головчука (1915-1993), який написав їх на моє прохання вже давно і є безпосереднім свідком цих подій.

Спомини А. Головчука розпочинаються подіям кінця 19-го сторіччя, коли його батько Григорій Головчук готується на виїзд з Галичини до Боснії. Цю частину споминів А. Головчук запам'ятав від свого батька.

Григорій Головчук був слугою в священика місцевості Бариш, що на Бучаччині. Тут одружився з наймишкою священика Оленою. До Боснії приїхали влітку 1901 року, до села Дев'ятини.

В селі вже було кілька десятків українських і польських родин. На цілу Боснію, від 1897 року, був тільки один греко-католицький священик -

Андрій Сегеді. Він народився в Шіді 3 листопада 1862 року, помер 12 лютого 1920 в Кричках (Хорватія). Вже 1900 року о. А. Сегеді заснував у Боснії дві парохії - в Прняворі і в Дев'ятині.

Серед Дев'ятини, на головному роздоріжжі села, серед ліску старезних дубів, мешканці села піднесли великий дубовий хрест. Шонеділі та у свята приходили сюди молитися, співати релігійних пісень. Громада вже мала свого вїйта (старосту) в особі Войтанюка (хресне ім'я не відоме). Григорій Головчук був грамотним, як і Войтанюк. Обидва почали зразу ж клопотатись справою будови власної церкви.

У перший же рік оба звернулися з цією справою до о. А. Сегедія, який, прибувши до села, детально про все домовився з вірними.

1902 року до Боснії вперше прибув Митрополит Андрей Шептицький, який відвідав і Дев'ятину, дав допомогу на будову церкви. Цей візит був поштовхом до праці, і своя власна церква була вже готова 1903 року.

Поляків у селі була тільки одна третя; вони не мали можливості будувати окрему церкву та прилучилися будувати спільну з українцями. Але, коли церква, у великій мірі завдяки Митрополитові Андрею вже була готова, хитрі поляки постаралися, щоб вона була записана на них, що буде мати потім небажані наслідки.

В споминах А. Головчука написано, що першими старшими братами в Дев'ятині були Іван Кулешко та Григорій Головчук, а дяком Рацкий, що перед тим був дяком і в Галичині.

До складу дев'ятинської парохії ввійшли села: Хорвачани, Гаєва, Алексичі, Бошковиці. Після прняворської це була найбільша наша парохія в Боснії.

Отець А. Сегеді, що був дійсним місіонером і жертвеним священиком, який вивчив досконало українську мову (він був бачванським русином), служив також і для поляків. Всеж таки потрапив у неласку деяким людям, які навіть спробували задусити його димом серед ночі, заткавши хатній комин. Душпастирював він у Боснії до 1909 року.

Поляки, що відомо з історії, завжди вороже ставились до українців. Вони, як римокатолики в Австро-Угорській монархії, вважали себе вищими. З другої сторони, українці, що жили серед моря православних сербів, завжди були для них терниною в оці і небажаним елементом. Злиденне українське населення почали задурювати і москвофілі (русофілі), що обстоювали державну і політичну єдність з російським народом і Росією. До речі, вони мали своїх прихильників серед русинів у Бачці, і вже в короткому часі в Дев'ятині з'явилось Русское слово, завданням якого було сіяти розбрат між громадою. Звичайно, що о. А. Сегеді

не погоджувався таким розвитком подій і можна, навіть, припускати, що якоюсь мірою це стало причиною бажання його смерті.

У 1909 році до Дев'ятини прибув о. Михайло Уйфалуші з Коцури (є твердження, що він діяв на малярських позиціях). Він був молодим священиком, але невдовзі, 11 серпня 1910 року, помер.

Потім понад рік часу до Дев'ятини доїжджали Отці Студити з Камениші - Андрій Абрагамович і Йосафат Ковальчук. Про них не маємо жодних відомостей. Ім'я о. А. Абрагамовича знаходиться у списку Митрополітальної курії Греко-Католицької Церкви в Перемишлі, як репресованого в 1940-их роках (Див. Християнський голос, Мюнхен, ч. 14 з 2000 року.)

З 1912 по 1923 роки настоятелем парохії в Дев'ятині був о. Юрій Колодій. Про нього не маємо жодних біографічних відомостей. 29 червня 1915 року він почав писати хроніку парохії Дев'ятина і йому дякуємо за велику частину історичного огляду цієї парохії.

1920 року в Боснії з'явився чоловік на ім'я Василь Стрільчик, який був колись послушником, монастирським прислужником в одному василіянському монастирі в Галичині, а закінчив тільки дві класи сільської школи. Опісля в Першій світовій війні попав до італійського полону. Був хитрим, талановитим пройдисвітом, і в короткому часі вже находився у монастирі Василіян в Гротта Феррата. Бажаючи вернутись на батьківщину, він прибув до Боснії і звернувся до о. Олексія Базюка, Апостольського Адміністратора в Баня Луці, щоб висвятити його у священики. Останній сказав, що для цього потрібно мати відповідні богословські знання та вислав В. Стрільчика на якийсь час до Прнявора, до о. Михайла Кіндія. Тут В. Стрільчик почав представлятись як духовна особа, очікуючи підтримки вірних, щоб стати священиком. Із-за своєї негарної поведінки був висланий з Прнявора. В. Стрільчик виїхав до Сремських Карловців, де через кілька місяців сербські церковні власті висвятили його на попа і обіцяли йому повну підтримку.

До того ж при підтримці великосербського королівського уряду, що діяв під гаслом Одна держава, тобто Великосербія, один народ, одна віра¹. В. Стрільчик мав усі можливості стати поважною і шанованою особою та помститися над тими особами, які йому були колись на перешкоді.

Можливо, що попові Стрільчику не пішло б усе так гладко, якби одна подія, що на першій погляд не повинна була стати причиною розбиття серед громади в дев'ятинський парохії, цьому не допомогла. Саме в цей

час було запроваджено в парохії річну данину священникові натурою, тобто по 25 кг зерна від родини. До того ж потрібно було грішми оплачувати всі треби: хрещення, вінчання, похорони тощо. Село Дев'ятина було бідніше за село Хорвачани, де В. Стрільчик мав найбільше прихильників, найзаможніші селяни зробили з цього бунт проти о. Юрія Колодія.

З цього скористав В. Стрільчик, щедро підтриманий державою і Сербською Православною Церквою. Він разом із своїми послідовниками відібрав вірним церкву в Хорвачанах, яку вони збудували власними силами 1910 року. Греко-католикам було заборонено ховати померлих на своєму цвинтарі. Стрільчик, повертаючи українців на прадідівську православну віру, став багатою людиною, а своїм найвірнішим місіонарам спорудив гарні дома, звільнив від податків державі. Вірним, що не прийняли політичне російсько-сербське православ'я, довелося будувати нову церковцю, закупити місце під новий цвинтар, терпіти знущання своїх колишніх братів по крові та шовіністичного уряду...

Село Гаєва, що теж належало до дев'ятинської парохії, мало свою церкву збудовану 1914 року. Стрільчик і його фанатики старались всім силами розбити громаду в селі, запровадити православ'я і оволодіти церквою. Для них нічого не було святим: на самий Великдень 1925 року, вони вогнопальною зброєю, коли в церкві проходило Воскресне Богослуження, обстрілювали церкву. Звичайно, що за цей злочин ні перед ким не відповідали.

Натомість до Дев'ятини ці місіонери не мали сміливості проявляти свою духовність. Мешканці села сказали ні! православ'ю; ніхто не відрікся своїх переконань; тому Дев'ятина і по нинішній день не у ласці деяким чиникам. Натомість Хорвачани стали центром православ'я українців в Боснії.

Після Другої світової війни число православних у Хорвачанах нагло падало і їх майже не залишилось. Але події останніх років, коли й Боснія увійшла до плянів Єдиної і нероздільної держави та народу вампири минувшини вилізло на поверхню. Зараз у Хорвачанах знову кілька родин підняли голос і пропагують православ'я при допомозі сербського попа. І, якби не було несприятливих для них міжнародних умов, то й тут міг би кілька років тому відбутися подібний псевдособорчик, як 1946 року у Львові та наша Церква була б забороненою. Але українці греко-католики ще будуть присутні на цих, як каже народ, Богом забутих просторах.

Після відходу о. Юрій Колодія 1923 року парохію в Дев'ятині перейняв о. Павло Теодорович, родом з Галичини. Він народився 1897 року і зразу після священничих свячень прибув сюди, де залишився до 1928 року.

Відтак повернувся додому. Після війни перебував у Німеччині, пізніше в США, де і помер 18 квітня 1976 року.

Своєю захопленою працею о. Павлові вдалося повернути назад до нашої громади вірних, що піддалися пропаганді В.Стрільчика та стали зняряд-дям політики, яка їх віддмежувала від їхніх прадідівських звичаїв і традицій. Отець Павло розбудував усі господарські будинки на парохії, за власні гроші докупив землю для церковної громади, почав культурно-просвітницьку працю серед населення.

Але громада ще все була розбита, розсварена, поділена. Мимо того, що о. П.Теодоровича шанувала більшість вірних, були й ті, що намагалися його позбутися. Це їм вдалося. І він, як вище згадано, 1928 року залишив Дев'ятину.

Найдовший час у першій половині 20-го сторіччя у Дев'ятині був о. Михайло Юриста. Він народився 11 квітня 1899 року у Старих Петліковцях (Бучаччина).Богословські студії кінчив у Галичині і Загребі. Помер 5 грудня 1982 року.

В своїх спогадах про о. М. Юриста Андрій Головчук пише: ...він розпочав правдиву працю між нами, заснував читальню Просвіти, спровадив багато книжок з Відня і Галичини, чимало часописив, заохочував передплачувати Рідне слово, що його видавав о. Михайло Фірак... Ми щонеділі збирались у читальні, співали (Отец. чудово грав на мандоліні), слухали його доповіді...При допомозі українських студентів з Галичини, що навчались у Загребі, готували різні п'єси... Старанням Отця перенесено хрест, що наші односельчани підняли ще на початку сторіччя і молилися перед ним, поставлено його перед церквою і поміщено на нім напис Боже, спаси Україну! .

Парохія віджила в національному дусі.Люди почали називати себе тільки українцями, бо їхню стару назву русин поляки брали на сміх, а серби їх називали галіціянами .

В той час у Советському Союзі шаленіла примусова колективізація, з голоду гинули мільйони українських селян, почались розстріли інтелігенції. Про це інформував своїх вірних о. Юриста і вони знали, що найбільший ворог нашого народу безбожний комунізм і російський імперіялізм. Тому не дивно, що село Дев'ятина, пізніше, цілком не було захоплене ідеєю комунізму, партизанкою, колективізацією. Тут є і заслуга доброго отця-батька Михайла Юриста.

Релігійне й національне життя було в повному розквіті. Сприняв цьому і свідомий дяк Василь Шагадин, що мав дяківську освіту ще в Галичині. Пізніше його син Іван був довголітнім дяком у Бана Луці, а внук, син

Івана, Зиновій, священиком, який недавно відійшов у вічність.

Автор споминів про дев'ятинську парохію А. Головчук, уже як 17-літнім юнаком самотуж здобув освіту, навчав грамоти сільську дітвору, любив понад усе свою Церкву і наш обряд. Це зауважив дяк В. Шагадин і взяв юнака до дяківського крилосу, зробив з нього найвидатнішого довголітнього дяка в Боснії, до його смерті 1993 року. Отже, дякуванню Андрія Головчука тривало понад 60 літ!

Відзнаючи ювілей 50-ліття дяківства в 1982 році, А. Головчук діждався великої нагороди: за свою відданість Церкві, на прохання Сестер Василіянок з Югославії, Папа Івана Павло II надіслав йому грамоту з Апостольським благословенням, а Владика Славомир Мікловш передав йому Архиєрейське благословення.

Старі бабусі на цікавій розмові біля стодоли (фото Яким Ерделі)

Отець М. Юриста залишив по собі тривалу пам'ятку: його старанням у Дев'ятині збудовано гарну церкву в українсько-візантійському стилі на протязі 1936-37 років. Посвячено її Владикою Діонізієм Нярадієм 19 вересня 1937 року, в честь Усління Пресвятої Богородиці.

І знову поляки перехитрили українців. Хоч попередня церква була спільно збудована з нашими людьми, їм вдалося різними хитрощами затримати її тільки для себе, не давши відшкодування, цілком переробили на інший лад, щоб нічого не пригадувало, що вона була українська.

1941 р. в Югославії почалася війна. Держава пропала, а Боснія ввійшла в склад т. зв. Незалежної Держави Хорватії, яка зразу ж гарантувала

українцям повну свободу на їхню віру, мову, національну окремішність. Греко-Католицька Церква і українські громадські організації підтримали новий уряд. З одного боку це було добре для українців, але з другого ні, бо ми переважно жили між православними сербами, які цілком не визнавали нову владу, що опиралась на окупантів - німців, і ще гірше, як перед тим, ставились до українців.

Був утворений українськи легіон, завданням якого було боротися проти Советського Союзу на східньому фронті, даючи свій внесок до перемоги німців і визволення України від большевизму. Тут причинилися і наші священники, які про це говорили публічно у церкві, заохочували добровільців. Про долю цього легіону тут не будемо згадувати, бо він ніколи не потрапив до України. Натомість задля нього прийшлося заплатити життям багатьом людям, а священникам відсидіти довгі роки у югославських комуністичних в'язницях.

В Боснії панував хаос. Хорвати брали до війська українців і поляків. Серби-повстанці поділились у дві групи: четники - прихильники короля та партизани-прихильники комунізму. Пізніше всі воювали між собою. Очевидно, українці старалися не брати участі в жодному військові.

Пізньої осені 1941 року, коли українці і поляки були змушені врятувати, охороняючи жандарською станцію в Хорвачанах, повстанці у великому числі зробили атаку, вбили жандармів і десятків невинних людей. Хорватські війська відтак помстилися над невинним сербським населенням. Було питання кількох годин, щоб постраждав і о. Михайло Юриста, якого вважали ворожим елементом у своєму середовищі. Тому йому прийшлося залишити все майно і з родиною тікати в невідоме, при охороні хорватського війська.

Після виїзду о. М. Юриста серби конфіскували його майно, ліквідували читальню, спалили всі книжки. Майже рік часу тут не було священника. Чув від часу доїжджав сюди о Стефан Матус з Лішні.

29 вересня 1942 року до Дев'ятини прибув о. Микола Каменицький, ЧСВВ (Хрищене ім'я - Михайло). Він народився 15 жовтня 1895 року в Маріянополі в Галичині. Студював у Загребі, Кракові, Львові. Священіччя прийняв за одними даними 16 жовтня 1921 року, за іншими 16 грудня 1922 року. Від 1924 року був префектом в Греко-католицькій семінарії в Загребі, короткий час парохом у Сибіню, відтак повернувся в Україну, опісля опинився в Дев'ятині. Помер 18 червня 1967 р. в Аргентині.

Отцеві М. Каменецькому довелось пережити жахливі часи війни, жорстокі післявоєнні роки, терпіти за свою Церкву. Володів багатьма мовами, між якими і німецького, та коли німці заходили до села і зустрічали такого освіченого священика, цілком по-іншому ставилися до нашого населення. Його любов до людини не мала меж. Людям запам'ятався приклад цієї любови, коли в сутичці між партизанами і четниками був цей останній важко поранений і його друзі несли його серед зими майже неодягненого. Отець скинув свого плаща і дав накрити цю людину. Серби самі дивувались, що це зробив один галіційський поп і, напевно, цим він причинився до того, що хтось з них про нас подумав інакше.

Окрім того, що населення села Дев'ятини уникало йти в партизани, хоч їм щедро допомагало харчами, доходило до того, що із-за різних непорозумінь людям довелось терпіти і страждати. Влітку 1943 року з хорватського летовища біля Банялуки прилетіли 5-6 літаків і почали бомбити нашу церкву, парафіяльний дім і ближчі дома. В той час о. Микола і дяк Василь правили Святу літурію. Церква пошкоджена, деякі будинки розвалено, знищено кілька сусідніх будинків. Під час бомбардування Отець і дяк не перестали служити Службу Божу, хоч вітвар і церква всередині були засипані штукатуркою зі стелі. Опісля вони вийшли з церкви з Найсвятішими Тайнами і пішли крізь село, шукаючи поранених.

Після цього о. Микола звернувся до властей з проською, щоб цього більше не робити, бо Дев'ятинна лояльне до них село. Прохання Отця було вислухано і хорватські літаки вже не бомбили село.

Поляки в Дев'ятині мали в той час священиком хорвата. Він одночасно був і общинським начальником. Його співпрацівник був свояк на ім'я Перо, який був заклятим націоналістом і часто знущався на свою руку над звичайним сербським населенням. А тоді серби ночами мстилися над нашими людьми. Їхні ватажки тероризували мирне населення.

В той час уже було видно, що Німеччина програє війну, що перемога партизанів у Югославії очевидна. Серед польського населення почались прояви симпатії до партизанів і вони почали маосово творити свої партизанські одиниці. В короткому часі було створено 18-ий партизанський польський батальйон який діяв на терені Боснії. Боролися вони під гаслом знищення фашизму і визволення їхньої батьківщини Польщі.

Натомість українці не дуже були прихильниками комуністичних партизанів, мета яких була утворити большевицьку країну, на зразок Советського Союзу, бо були обізнані з тим, що комунізм чинить з їхнім народом в Україні. Таку свідомість ми завдячуємо нашим священикам, а першу чергу о. Михайлові Юристові та о. Миколі Каменецькому.

Однієї неділі під час Богослужби в нашій церкві ввійшли до неї польські партизани і почали забирати силоміць молодших мужчин зі собою до партизан. Зчинився рух, заворушення, протест священника. Партизани не мали шастя, бо і ті що їх забрали зі собою, в короткому часі повтікали.

В травні 1945 року скінчилася війна. Але для нашого Отця в Дев'ятині та українців терор і знування ще далі тривали. Того ж самого місяця однієї ночі парохіяльний будинок почали обстрілювати трьох офіцерів ОЗНА-е (патризанської служби безпеки), з метою вбити о. М. Каменецького. В парохіяльному домі в той час знаходився і Андрій Головчук, який крився від різних надитів, старенький чоловік Василь Мосорка та дві дівчини, що на протязі дня робили порядки та й тут заночували, бо боялися йти додому на друге село.

Коли старенький Василь відкрив двері його зараз же застрілили, вважаючи, що це о. Микола. Побачивши, що помилилися, вони цілу ніч чекали, щоб Отець вийшов, а боялися зайти до середини, щоб хтось на них не стріляв. Отець, мій батько, и двоє дівчат цілу ніч молилися на горищі, а над ранком зчинили такий крик, щоб збіглося ціле село. Звичайно, що ніхто не відповідав за смерть невинної людини.

Після невдачі вбити нашого священника нова влада намагалася різними способами позбутися його. Почалось з насильною атеїзацією села. Засновано бібліотеку з пропагандустською літературою, завербовано звичайних сільських парубків, щоб бойкотувати різні релігійні імпрези.

1946 року поляки виїхали до Польщі, залишивши церкву, що присвоїли собі від українців. Стояла вона запушена до 1954 року, поки влада, обіцяючи населенню з її цеглу збудувати школу, не забрали її для себе в сусідньому селі. І знову українців обдурено.

Незважаючи на намагання запровадити в село колективізацію, на здачу надвишки зерна і худоби, на тюрми, на голод і пошесті, Дев'ятина жила вірцевим релігійним життям, завдяки ісповіднику віри о. Миколі Каменецькому, який був ворогом номер один в українській греко-католицькій парохії Дев'ятина в Боснії.

Комуністичний уряд завербував між селянами кількох сільських волоцюгів та амбітних молодиків, яких очолив Василь Сагатий (давно помер і перед тим широко розкаювався за свої вчинки), які старалися співпрацювати з органами безпеки та робити о. Миколі різні неподобства.

Однієї ночі хтось з них зламав залізного хреста що стояв на місці вже згаданого дерев'яного, перед яким вірні молилися в перших роках поселення до Боснії та кинув у терня недалеко церкви. Хрест віднайшли

Григорій Головатий і Симеон Головчук та вночі про допомозі А. Головчука його відремонтували. При великому здвизі вірних з процесією було його знову покладено на місце, де стоїть хрест і до сьогодні. Про це згадується в моєму вірші Хрест - наша доля.

Міліція стежала за Отцем і часто, коли його не було вдома, силою заходила до парафіяльного уряду, чинила обшук, намагаючись знайти причину для його ув'язання. Однієї неділі під час служіння Вечірні в церкві це повторилося. Присутні зчинили галас, задзвонили в дзвони, збіглись люди... На другий день селом пройшла хвиля арештів, погроз, знушань.

Органам безпеки урвався терпець і 17 липня 1950 року без жодного обвинувачення офіцери УДБ-и арештовали о. М. Каменецького. Відправили його до Пнявора, а через кілька днів до столичної тюрми УДБ-и в Сараєво, де хворий Отець мучився до весни 1951 року. Опісля його перемістили до Бая Луки, де 8 травня того ж року відбувся над ним суд.

З цієї нагоди призбирано численні свідки, суд був відкритим. Власті ставили собі за ціль показати громадянству, в першій мірі парохіянам Дев'ятини, ворога народу агітатора проти найсправедливішої системи - комунізму. На заклик суду до Бая Луки прибула сотня вірних з парохії Отця, віддаленої 30 кілометрів від міста. Всі вони йшли цілу ніч пішком і з молитвою.

В суді почався розгляд справи. Всі свідки розгубилися, говорили дурниці, забули, що їм було наказано говорити. Прокурор розгубився, в судовій залі шуміло. Зроблено перерву, після якої трибунал проголосив о. Миколу Каменецького невинним!

Отець-мученик за віру гордо стояв серед своїх вірних. Про що подію Андрій Головчук згадує так: ...Люди сильно втішилися, плескали в долоні. Отець вийшов зі суду... фіра для нього вже була підготована. Він на фірі, а всі люди за ним пустились піхотою і до самого парохіюльного дому Отця доправили...

В часі ув'язнення о. Миколи Єпископський Ординаріат у Крижевцях найменував о. Дане Херака, хорвата за національністю, парохом у Дев'ятині. Виникли непорозуміння, кому із священників тут залишитися. Проти молодого священника, хоч проповідував по-хорватському і старші люди цілком його не розуміли, вірні нічого поганого не мали, але зі своїм о. Миколою, який разом з ними пережив найтяжчі воєнні і післявоєнні роки, не могли так легко розпрощатись. Вірні були готові їх двох утримувати.

Органи безпеки цю справу розв'язали в короткому часі. Отець Микола

не був югославським громадянином та не бажав прийняти комуністичне громадянство. Андрій Головчук згадує, що він, Отець, мав мати російське громадянство. Не відомо з якої причини. Мабуть в 30-их роках, чи перед тим, як Василінин десь був місіонером. У кожному разі і це треба взяти до уваги, бо А. Головчук був першим співпрацівником о. Миколи, якому це Отець сказав.

Тому вже незабаром після звільнення Отця прогнано з Югославії. Одна версія (А. Головчук - через Угорщину, опісля до Риму, а тоді він виїхав до Аргентини), друга о. Роман Мизь - відразу його вигнано до Італії. В Аргентині о. М. Каменецький помер 18 липня 1967 року.

На початку 50-их років численні парохіяни залишили Дев'ятину і переїлились до інших країв Югославії, в першу чергу до Бачки (Кула і Вербас), де сьогодні діють наші парохії.

Опісля Блаженніший Кардинал Йосиф Сліпий проголосив дев'ятинську церкву відпустовим храмом для всіх українців Югославії. Перед останньою війною в Боснії й Герцеговині тут проходили під час літніх вакацій зустрічі української молоді із сусідніх парохій.

Десять років тому, коли в Боснії відзначали 100-ліття поселення, а цей час довідка про церковне життя в перших 50 роках дев'ятинської парохії ще не могла побачити світ. Написавши її і приурочивши 100-літтю українців у Хорватії, радію, що вона тут побачить світ з двох причин: зараз у Хорватії проживає гарне число українців, що прибули сюди з Боснії; ще незрілі умови, щоб вона (дповідка) появилася в Боснії.

Крім спогадів Андрія Головчука автор користався такою літературою:

1. Йосиф Гродский, ЧСВВ: Положенє русинів в Босні, Львів 1910 р.;
2. о. Роман Мизь: Священики осиецького викарията, том 2, Библиотека Мемориял 250 Нови Сад;
3. Jubilarni šematizam križevačke eparhije, Zagreb 1962;
4. Katolički list, Zagreb, числа 22-27 на 1925 рік;
5. Dr. Dmytro Blazejowskyj: Ukrainian catholic clergy in diaspora (1751-1988). Український Католицький Університет, Рим 1988 року.

Мюнхен, липень 2000 року

Сергій Ткачов,
Тернопіль, Україна

ЛИСТИ З БОСНІ!

/До 100-річчя переселення українців на землі Босни/

Влітку 1990 р. на запрошення професора Бранка Тошовича я брав участь у роботі У славістичних днях у Сараєвському університеті. Ці наукові читання zorganizували Секція слов'янських мов та літератур Товариства іноземних мов й літератур СР БіГ, кафедра слов'янських мов й літератур філософського факультету в Сараєво при підтримці Інститута вивчення національних відносин Боснії та Герцеговини.

Перша частина читань була присвячена 100-річчю переселення українців на територію сучасної Боснії. Після привітання Ібрахіма Бакіча, директора Інститута національних відносин, виступили з доповідями Василь Стрихалюк Сто година доласка Україна на територію Босне , Тамара Токарь Українські говірки в Боснії та Герцеговині доцент Дніпропетровського університету з України, Міленко Попович доцент з Загребського університету Медьуйезична хрватскосрпско-українська хомонимийа . Сергій Ткачов з тернопільського педагогічного інституту Порівняльний лінгвостилістичний аналіз художнього перекладу з сербохорватської на російську та українську мови .

Доповіді викликали інтерес у слухачів, серед яких були не тільки науковці, але й вчителі російської мови з багатьох сіл й містечок республіки. Але відчувалось, що історія контактів українського народу з народами тодішньої Югославії, особливо за часів Австро-Угорщини, має ще багато інформаційних прогалин. Тому, на мою думку, буде цікавим архівний матеріал, що зберігається у Львові, як для фахівців-істориків й філологів та взагалі широкого загалу.

Запропоновані для друку в часописі Нова думка листи кінця ХІХ - початку ХХ ст різні за часом написання, мовою, соціальним станом своїх авторів, їх політичними орієнтирами.

Перший лист, який знаходиться в архіві Омеляна Партицького в Львівській бібліотеці АН УРСР, невідомого автора має приватний характер, але дуже цікавий своїми дорожніми враженнями для сучасного історика. Філологу, який знайоми із історією формування літературної мови на західноукраїнських землях, впадає в очі орієнтація на традицію язичія , яке було поширене в родинах старої інтелігенції Галичини та Закарпаття.

Зовсім інший в мовному відношенні лист Захара Павлюка. Це мова нового українського інтелігента, який сповідує фонетичний правопис. Питання мови в той час мали політичне забарвлення, боротьба між етимологічним та фонетичним правописом переростала в боротьбу москофілів й українофілів. Відлуння цих протиріч знайдемо й у згаданому листі. Характерною рисою цього листа є те, що автор у деяких словах спочатку писав *ь*, а потім виправляв його на *і*.

Декілька листів Льва Посацького з архіва Олександра Барвінського - це людська драма. Мабуть не гадав їх автор, що вони будуть через деякий час спійматись як художній твір. У цих листах варто звернути увагу на використання фразеологізмів, які використовує професійний стиліст - канцелярист із станції Доляц. Загальним зауваженням до публікації є те, що йотований *Е* передається по технічним умовам у сучасній графіці.

Танцюристи КМТ "Тарас Шевченко" - Баня Лука